

ПОРІВНЯЛЬНІ ЗВОРОТИ В РУКОПИСНІЙ КАРТОТЕЦІ В.В. НІМЧУКА: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія

Випуск 2 (50)

УДК 811.161.2'282.2(477.87):811'373.7

DOI:10.24144/2663-6840/2023.2(50).76–88

Галас А. Порівняльні звороти в рукописній картотеці В.В. Німчука: структурно-семантичний аспект; кількість бібліографічних джерел – 22; мова українська.

Анотація. У статті вперше здійснено структурно-семантичний опис порівняльних зворотів у словниковій картотеці видатного вченого-мовознавця Василя Васильовича Німчука. Картотека, підготовлена В.В. Німчуком, – це унікальне зібрання мовних скарбів багатой верхньонадборжавської говірки, яка вирізняється специфічними лексичними, фонетичними, словотвірними, граматичними особливостями. Крім власне лексичного матеріалу, лексикографічно репрезентованого з різним ступенем повноти, в картотеці є значна кількість діалектних фразем і паремій, назви понять матеріальної культури (часом із малюнками), обрядодій, звичаїв, вірувань, регіонального ономастичного матеріалу, фольклорних записів, зразків діалектного наративу та ін. Дослідження виконане на матеріалі опрацьованого фрагменту картотеки, з якого відібрано близько 700 (із варіантами) порівняльних зворотів. Описано методику репрезентації порівняльних зворотів у словниковій картотеці. Визначено специфіку сполучників, якими приєднується порівняльний компонент. У картотеці зафіксовані загальноживані, кодифіковані в літературній мові й відомі в інших українських говорах порівняльні звороти (компаративні фраземи). У науковий обіг уперше вводиться значний фрагмент реєстру колоритних регіональних порівняльних зворотів.

Оскільки ядро порівнянь складають образи тваринного і рослинного світу, часових понять, традиційного селянського побуту, виробничої діяльності, міфології, вірувань, стереотипів поведінки людей, суспільно-економічні поняття тощо, то цим зумовлений семантичний принцип представлення порівняльних зворотів. Виділено групи порівняльних зворотів, об'єктами порівняння в яких є слова, які зосереджують основний образний і експресивний зміст порівняння: назви свійських тварин і птахів, назви хижих тварин і гризунів, назви птахів і пов'язаних із ними понять, назви комах, назви плазунів, земноводних і риб, назви сільськогосподарських культур, назви продуктів харчування, страв, напоїв, назви осіб, соматизми, назви предметів побуту, виробництва, знарядь праці, тканин, одягу, взуття і їх частин, матеріалів, транспорту, назви дерев, рослин, плодів, сортів, грибів, назви явищ природи, часових і просторових понять, речовин, назви будівель, об'єктів, споруд, місцевостей, назви музичних інструментів, назви міфічних істот, назви фінансових понять, субстантивовані ад'єктиви – образні характеристики людини.

Зроблено висновки про важливість ґрунтовного вивчення порівняльних зворотів, зафіксованих у словникових матеріалах В.В. Німчука, для досліджень із діалектології, історії мови, ономастики, лінгвокультурології.

Ключові слова: діалектна лексикографія, порівняльний зворот, закарпатський говір, Василь Німчук, словникова картотека.

Постановка проблеми. Одна з ознак діалектного мовлення – активне функціонування порівняльних зворотів, у яких виявляється мовна картина світу людини. У народних порівняннях відображено аспекти міжособистісного, родинного життя, соціального статусу, побуту і виробничих стосунків, морально-етичні цінності, багата духовна культура, особливості світосприймання. Цінний різнорівневий діалектний матеріал, зосереджений у народних порівняннях, дуже важливий для мовознавчих досліджень, для укладання діалектних словників.

Порівняльні звороти (компаративи, компаративами, компаративізмами, компаративні фраземи, компаративні фразеологічні сполуки, порівняльні фразеологізми, стійкі народні порівняння) в українських говорах були предметом мовознавчих досліджень (Н. Коваленко, В. Леснова, О. Григоренко, І. Аксьонова, А. Галас, О. Харківська, Г. Шкурко). Відомі здобутки в лексикографічному опрацюванні українських народних порівнянь.

У словниковій картотеці В.В. Німчука зафіксовано значну кількість порівняльних зворотів у говірці села Довге Закарпатської області, які ще не були предметом спеціального вивчення. Актуальним видається впорядкування бази порівняльних зворотів на матеріалі картотеки, дослідження їх у

структурно-семантичному, функціональному, лінгвокраєзнавчому аспектах.

Аналіз досліджень. Українське діалектне словництво має вагомий традиції і здобутки. Про досягнення в українській діалектній лексикографії писали І.В. Сабадош [Сабадош 2015, с. 457–468; с. 468–472; с. 472–494], О.І. Бондар [Бондар 2012, с. 171–176], Л.В. Рябець [Рябець 2019, с. 71–86] та ін. Так, за підрахунками О.І. Бондаря, з 2000 по 2011 рр. опубліковано 30 діалектних словників, словничків і матеріалів, у яких найбільш опрацьованими в лексикографічному аспекті є говори південно-західного і південно-східного наріччя [Бондар 2012, с. 171–176]. З того часу реєстр діалектних словників поповнився новими цікавими виданнями (ідеографічні, етнолінгвістичні, діалектно-етнографічні, епідигматичні, фразеологічні, тематичні словники), у яких враховані нові концепції укладання словників діалектного мовлення. Л.В. Рябець слушно зауважує: «Діалектні словники – це і джерело вивчення лексичного складу діалекту, і документальний огляд лексичної скарбниці минулого, і важлива пам'ятка культури, що представляє звичаї, побут, рівень духовного і матеріального життя мешканців певної території» [Рябець 2019, с. 71].

Дослідниця відзначає, що на особливу увагу сьогодні заслуговують словники однієї говірки, укладачі яких усе більше відходять від суворих принципів диференційності та непереобтяження ілюстративним матеріалом [Рябець 2021, с. 33].

Опис говірки окремого села як диференційного словника в українському мовознавстві вже має традицію. Це «Словник-пам'ятник. Діалектний словник села Поляни Мараморощьського комітату» О. Бевки (Ніредьгаза, 2004), «Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області)» Ю. Піпаша, Б. Галаса (Ужгород, 2005), «Словник села Тилич на Лемківщині» Є. Турчин (Львів, 2011), «Словник гуцульських говірок Річки та Яворова» М. Астаф'євої та Г. Воронич (Івано-Франківськ, 2014), «Мовний портрет села Тюдів» М. Голянич (Івано-Франківськ, 2018), «Мокряни. Говірка маминого села. Словник» Г. Дидик-Меуш (Львів, 2021), «Словник говірки села Осички Подільського району Одеської області» Г. Березовської (Умань, 2022) та ін.

За диференційним принципом укладено й «Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району» І.В. Сабадоша. (2-е видання, Ужгород, 2021). Словник відзначається високим фаховим рівнем і значним обсягом репрезентованого матеріалу (22,2 тис. слів).

Невеликий за обсягом (1750 слів) словник «Арданівська бесіда. Говірка села Арданово Іршавського району Закарпатської області» підготував М. Ломага (Ужгород, 2013). У реєстрі цього словника ілюстрацій, фразем чи інших стійких сполук нема.

«Словник українських говорів Закарпатської області» М. Грицака – найбільший діалектний словник не тільки в українській, а й у слов'янській і, можливо, у світовій діалектній лексикографії [Сабадош 2015, с. 492]. Перший випуск словника побачив світ у 2017 р. із назвою «Матеріали до словника українських говорів Закарпатської області».

Дослідження фраземіки і порівняльних зворотів у словниках, об'єктом яких є закарпатський говір, представлено в працях А. Галаса, О. Пискача, О. Харківської.

Порівняльні конструкції стали предметом розгляду в статті «Народні порівняння у Словнику закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району І. Сабадоша» [Харківська 2020, с. 271–276]. Виявлено 138 порівняльних конструкцій, які залучені автором словника як ілюстративний матеріал, і описано їх за семантичним принципом.

Структурно-семантичний аналіз фразем, уміщених у чотирьох діалектних словниках українських говірок Закарпаття, зокрема в словниках І. Сабадоша (2008) і М. Грицака (2017), здійснила О. Пискач у статті «Фраземи в структурі діалектних словників українських говірок Закарпаття: стан і перспективи дослідження» [Пискач 2020, с. 262–268]. У кількісному плані найбільше фразем (близько 200) дослідниця зафіксувала в Словнику І. Сабадоша, в «Матеріалах до Словника українських говірок Закарпатської області» М. Грицака – утричі менше. Виявлені фраземи поповнюють ем-

піричну базу української фраземіки [Пискач 2020, с. 262–268].

Дослідження порівняльних зворотів у закарпатському говорі репрезентовано в працях А. Галаса, О. Харківської, Г. Шкурко.

У статті Г. Шкурко «Назви традиційного транспорту та комунікацій у складі компаративних фразем в українських говорах Закарпаття» проаналізовано компаративні фраземи за семантикою порівняльного компонента, зокрема взято до уваги назви традиційного транспорту та комунікацій в українських говорах Закарпаття. Авторка здійснила спробу аналізу діалектних компаративних фразем у структурному, семантико-стилістичному та лінгвогеографічному аспектах [Шкурко 2020, с. 379–384].

Багатий матеріал представлено в розвідці О. Харківської «Компаративні фраземи з анімалістичними компонентами в українських говірках Закарпаття» [Харківська 2022, с. 190–196]. Авторці вдалося зібрати понад 400 компаративних діалектних фразем, у структурі яких є назви свійських тварин, диких звірів, птахів, плазунів, земноводних, комах.

Попри традиції лексикографічного опрацювання закарпатських народних порівнянь (словники Л. Чопея, І. Керчі, М. Грицака, І. Сабадоша), на матеріалі закарпатського говору ще не створено лексикографічних праць, які б умістили все різноманіття порівняльних зворотів у діалектному мовленні.

Мета статті – структурно-семантичний аналіз порівняльних зворотів у словниковій картотеці Василя Німчука.

Матеріалом дослідження стали порівняльні звороти, відібрані зі словникової картотеки В.В. Німчука.

Методи та методика дослідження. У роботі застосовані описовий (із прийомом спостереження, інтерпретації, контекстуального аналізу), структурний і зіставний методи наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу. В.В. Німчук неодноразово на наукових зібраннях і в друкованих працях підкреслював, що робота лексикографа надзвичайно трудомістка і вона потребує фахової, авторської наукової творчості, тонкого відчуття слова і його семантики [Німчук 2012, с. 4]. Найкращі, найавторитетніші словники підготували високоосвічені особи з доброю філологічною підготовкою, найчастіше – фахівці-лінгвісти. Більшість із них була обдарована тонким чуттям краси слова, семантики лексеми, фразеологізму [Німчук 2012, с. 4]. До трудівників-словників, про яких учений говорить із глибокою пошаною, належить і В.В. Німчук. Відомо, що він упродовж усього життя, від часу навчання на філологічному факультеті, а потім в аспірантурі на кафедрі української мови Ужгородського університету, укладав картотеку словника говірки рідного села Довге. В.В. Німчук був глибоко переконаним у тому, що «прив'язаність до говірки, говору, особливо в діалектному середовищі, – природне явище. Власне любов до рідної, національної мови й починається з любові до рідної говірки» [Німчук 2013, с. 21]. Відомий учений-мовознавець світового рівня сповідував зворушливу синівську любов до материн-

ського діалекту, усвідомлюючи себе частиною рідної діалектної стихії, про що не раз зізнавався: «Ми самі протягом усього життя в закарпатському діалектному середовищі й поза ним (навіть у Києві в неофіційній обстановці) із земляками спілкуємося рідним верхньонадборжавським (північномарамороським) говором» [Німчук 2013, с. 22]. Глибоко переймаючись проблемами захисту діалектного середовища, збереження українських говірок від цілковитого занепаду, В.В. Німчук закликав до створення громадського освітньо-наукового об'єднання шанувальників українських діалектів, завдання якого вбачав у створенні науково-популярних праць про конкретні діалекти, укладанні діалектних лексиконів, збиранні лексичних та фразеологічних скарбів народу, викладанні великих спецкурсів, присвячених конкретним діалектам і регіональним літературам.

Матеріали діалектного лексикону В.В. Німчука нині опрацьовують викладачі кафедри української мови Ужгородського національного університету. Актуальними в контексті специфіки укладання діалектного словника видаються думки Л.В. Рябець: «На реєстр словника впливає, у першу чергу, те, хто є його автором (науковець, філолог, діалектолог, який досліджує діалект, чи носій говірки, який прагне максимально повно передати лексичне багатство своєї говірки й не завжди зважає на наукові засади побудови словника) або редактором (якщо йдеться про публікацію матеріалів, зібраних і підготовлених іншою людиною чи колективом людей, і що стало вже архівом) і яке завдання він ставить перед собою» [Рябець 2019, с. 77].

Картотека, підготовлена В. В. Німчуком, науковцем і носієм говірки, – це унікальне зібрання мовних скарбів багатой колоритної верхньонадборжавської говірки, яка вирізняється специфічними лексичними, фонетичними, словотвірними, граматичними особливостями. Окремі слова вже в 50-х роках минулого століття В.В. Німчук позначив ремаркою *глибокий архаїзм*, на сьогодні це реліктові мовні явища, невідомі сучасним носіям говірки. Крім власне лексичного матеріалу, лексикографічно репрезентованого з різним ступенем повноти, в картотеці є значна кількість діалектних фразем і паремій, назв понять матеріальної культури (часом із малюнками, рисунками), обрядодій, звичаїв, вірувань, регіонального ономастичного матеріалу, фольклорних записів, зразків діалектного наративу та ін. Матеріал записаний на картках традиційно стандартного розміру, однак укладач використовував й інші принагідні засоби (аркуші різного формату, блокноти, візитівки, зшитки і т. ін.).

У картотеці В.В. Німчука виявлено значну кількість порівняльних зворотів. З опрацьованої частини картотеки ми відібрали близько 700 порівняльних конструкцій (з урахуванням варіантів), більшість із них представлена в цій статті. Не оприлюднюємо ту частину матеріалу, який поки не вдалося прочитати й інтерпретувати, а також з етичних міркувань не подаємо порівняльні звороти з виразно зниженою конотацією.

Послідовність у методиці фіксації порівнянь у говірці с. Довге в картотеці не завжди дотримана.

Як правило, на одній картці зафіксований один порівняльний зворот, але є непоодинокі випадки, коли записи здійснювалися, можливо, в різних умовах і в різний час, згодом картки не переписувалися, внаслідок чого на одній картці (або аркуші) записано два і більше порівняльних звороти, поряд інші слова й вирази, часом тематично віддалені одне від одного, що утруднює прочитання, обмежує можливості інтерпретації опрацьованих одиниць, а отже, коректних висновків. Оскільки картотека укладалася протягом тривалого часу, окремі порівняльні звороти фіксувалися повторно, і не один раз, при цьому спостерігаємо як повністю ідентичні записи (можливо, це начисто виконані), так і варіанти транскрибування, різний ступінь вичерпності семантичної характеристики, додаються граматичні ремарки до слів у записаному порівнянні, примітки про відповідники в українській літературній мові чи в інших мовах, джерела запозичень слів-компонентів у порівняльних зворотах тощо.

З метою укладання реєстру порівняльних зворотів ми опрацьовали значну кількість карток. Способи представлення порівняльних зворотів у словниковій картотеці різні:

1. Записаний тільки порівняльний зворот, наприклад: *хб́жу / ги жура́ўка; так бі́гат / йак шилі́хвўст; ходит / ги шл'а́хта; адде два ги тэндэры́ јдут пј́ані; такій мўравий́ / ги пѳрѳс'а; такій правий́ дуп / ги с'вічка; хл'і́б јак дьхт'і́л' / йак вѳўна; такѳе надѳтоје кѳструба́тоје ходит / ги мѳўмы́ч; ги ѳполох ходит.*

2. У порівняльному звороті підкреслене якесь слово, очевидно, для актуалізації фонетичних чи морфологічних діалектних особливостей у рідній говірці вченого, ступеня архаїзації лексики, стилістичних параметрів, функціонування в мовленні з наміром врахувати ці особливості при укладанні словникової картотеки і в перспективі словника говірки села Довге, наприклад: *так го ѳлупкаѳ по пѳску / ги ѳ дѳшчку; ходит ска́чучи / ги за́йцаѳ'; ѳта так' ги јаччўрка зајде до хьж та лиш пороззі́рат; налі́т'іло ѳих тўл'ко / ги мўшкы; бо(ѳ)і́т'ц'а (с'а) (ц'ц'а) / йак чорд^м тимн'анў; ходии за мнѳу ги шилі́хвўст; такѳе / ги с погані́ц'вар; оні мнѳу / ги псом зўс'каіут; так с'а ни берѳ тўмана нау́ка / ги бўка; ѳѳ такѳе змы́лноје / ги дијаѳўл.*

3. Частина порівнянь вилучена із фрагментів записів усного мовлення, наприклад: *кѳй там сис' / та у'сі ті́хо / ги ѳѳжі́ мўхы; исе Сла́ўчино вѳлѳс'а / шчо першый рас унстрѳжено / адде сме покла́ли ѳ дуплѳ / обы ѳ нийі такѳе вѳлѳс'а великоје / йаг галу́з'а / стоўп'а /; Васи́л'у / купі ми мурні́ц'кый клепа́ч / такій́ / ги чекан́ /, а також фольклорних записів (співанки, коломийки, вузьколокальні фраземи, приказки, приповідки), історій із життя земляків і т. ін., наприклад: *варі́ / ба́бо / кумпѳтѳры́ / варі́ / ба́бо / бўл'і́ / ѳчи бы ти ѳсади́ло / (ѳвалило) / такі́ / ги цибу́л'і́; де бы мін'і с'а жені́ти хлѳну молѳѳѳму / хѳд'ад^м д'іўкы́ / йак циркўўкы́ коло мѳго дѳму; нийѳ Йв́ана на гул'ана // нийѳ Йв́ана дѳма / хь́жа бы му изгорі́ла / йак суха́ соло́ма! ѳедѳн л'ўпко йаг гѳлўпко / а дрўгый́ йак пѳва.**

4. При деяких порівняльних зворотах є символ ѳ і вказівка на різновид фраземи за структур-

но-семантичною класифікацією, наведено відповідники в літературній мові (як правило, за словником Г. Удовиченка), наприклад: \diamond *ган'биц'ц'а / ги кобыла / кой сáne звэрне*; \diamond *сто(й)йт / ги пин*'; \diamond *ходит⁰ по свал'бах / йак свал'бовый горниц'*; \diamond *такый / ги жил'изный вѣук*; \diamond *сидит⁰ / ги чорт на грѣшох*. Послідовності у вживанні символу фраземи \diamond в картотеці не спостерігається. Більшість порівняльних зворотів не мають при собі позначки \diamond .

5. До порівняльного звороту дається семантична характеристика, наприклад: *такá / ги обый-дѣу* 'дуже повна тілом людина'; *такый шифон / ги тиллібас'н'і* 'нестійкий'; *спит / ги дѣда* 'глибокий сон'; \diamond *[такий / ги] крадений кѣн* 'вічно голоден людина, яка багато ї часто їсть, ненаситна людина'; *учині так' / йак Бѣх приказау* (= щоб годилося, совісно, сумлінно); *спит / ги на глухан'у* 'тиф'; *такá д'ітіна / ги маган(чик)* 'повна, вгодована'.

6. Пояснюється значення якогось окремого слова в порівняльному звороті, наприклад: *там им Івана стрічау йак бѣжен'а, бѣжен'а = синагога*; *такий левеш / ги им' шафраном, шафран* 'назва спеції, приправи'; *доуга каска* 'розмова' / *ги жидѣс'ка молітва*; *бл'увау такоїе / ги букат'ом* 'грудками'; *усе гѣд'і свѣдер пошїти // шийеж^м ги на ѣмил'а* (= мертвиц' – дітіна); *чїни / обы лишє ни так' / ги л'уде* 'народ'; *ходит / ги др'ага, др'ага* 'розхристаний, задрипаный; *пиловаліс'а / ги на хапат'н'у, хапат'н'а / отѣ колі с'а на дачѣм халп'ут йенно перѣд другом*. В окремих випадках семантична, етимологічна характеристика порівняльного звороту має при собі знак / знаки питання, наприклад: \diamond *такий файный / ги чѣртово ѣко*; *такá / ги чѣртово ѣко* 'дуже файна' (?).

7. Порівняльний зворот наведено як ілюстрацію до функціонування в мовленні зазначеного слова. Наприклад, *гарган – рвау уд н'ѣго з рук / ги гарган, драб – ни мож ним рѣшити / ги драбом, кѣт – допáѣс'а / ги кѣт сметаны, йáгода – такá д'ѣука челлена / ги йáгода*; *циганча – так ги циганча йграт*; *лыко – добрый хл'їб / дерé с'а / ги лыко*; *гир' – чѣти якуз' гир' / ото та ги новину*; *пѣводы – такá ѣ н'а сорѣка доуга / ги пѣводы*.

8. Порівняльний компонент приєднується до суб'єкта порівняння простими, складними і складними сполучниками. Обстежені порівняльні звороти виявляють структурну різноманітність за типом порівняльних сполучників. У переважній більшості випадків це прості сполучники *ги, йак*, (саме в такій послідовності В. В. Німчук називає порівняльні сполучники в рідній говірці в одній зі своїх статей), наприклад: *їде чмѣргайчи / ги лопырдак*; *крѣкнеш / ги пожеет*; *рѣклик / ги ростигир'ош / ги рилы*; *такийиис' / ги шаламѣха*; *рѣтик ти ходит / ги на шутѣвах*; *такá д'ітіна / ги маган / маганчик*; *сидит⁰ / ги дѣда*; *идут / ги на сѣлишче*; *такá / ги ѣпас'ц'*; *ни мѣс'с'а мн'антовати / ги корѣсты*; *Ан'ц'а така / йак шѣриун*; *такоїе / йак гарган*; *йакá кучир'ава / ги бѣрка*.

Наявні записи порівняльних зворотів, у яких указуються обидва сполучники як взаємозамінні, синонімічні, наприклад: *пропáѣ йак (ги) сѣл' у ѣкрѣпї*; *пропáѣ / ги (йак) сѣл' у ѣкрѣпї*; *такий йак*

/ ги пѣрїта; *йак (ги) свѣїї пѣат' пѣрстѣу*; *ги (йак) ис цáпа молока*.

Із складних і складених сполучників, якими приєднується порівнюваний компонент, найуживанішими є: *ги коли / як коли (вал'аныи / ги колї свин'а*; *ут'їкат ги коли / йак коли дїкый*); *ги кѣї (молоко густѣе / ги кѣї квап*; *такий / ги кѣї годїна / ѣстрый час*); *та ги (исслїз' бы та ги пѣс'с'а слїна*; *та ги свин'а хлáпкат*; *шчѣс' там набáбрау та ги кѣриц'а лáбѣу!*; *тѣбї усѣ йенно / та ги здурїлѣму у гѣлѣві*; *йграт / та ги циганча*); *ги бы (таг ги бы у батѣх' лѣснѣу)*; *ягы (плѣшче йазыком так / йагы мліи напѣрѣжен'ї)*.

У картотеці зафіксовані загальноживані, кодифіковані в літературній мові і відомі в інших українських говорах порівняльні звороти (компаративні фраземи). Представлені в картотеці порівняльні звороти відрізняються специфічними лексичними, акцентуаційними, фонетичними, словотвірними, граматичними особливостями, характерними для говірки с. Довге, наприклад: *нікат / ги тил'а (баран) на нѣві воротá*; *ги (йак) ис цáпа молока*; *чѣкат⁰ / ги кан'а дождѣу*; *слабїи / ги мѣха*; *мѣкрый ги мыш*; *голѣден / ги вѣук*; \diamond *пѣрше такий дошч^{мѣс} ул'л'áѣ ги з відра*; *знáти, йак (ги) свѣїї пѣат' пѣрстѣу*; *скрївиѣ с'а / ги середá на пѣятниц'у*; *ги бы водѣ ѣ рот набрáти*; *так' го бїли / ги жидѣ гáмана*; *(ги) йак у бога за пáзухѣу*; *чинїти / йак' Бог приказау*.

Основну частину реєстру матеріалу становлять яскраві, колоритні регіональні порівняльні звороти, як спільні для всіх груп закарпатських говірок, так і вузьколокальні вирази.

Оскільки ядро порівнянь складають образи тваринного і рослинного світу, часу і простору, традиційного селянського побуту, виробничої діяльності, міфології, вірувань, поведінки людей, суспільно-економічні поняття тощо, семантичний принцип репрезентації порівняльних зворотів, виявлених у словниковій картотеці Василя Німчука, видався нам як один із прийнятних. Саме порівняльний компонент (об'єкт порівняння) зосереджує образний і експресивний зміст порівняння.

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – назвами свійських тварин (*кѣн, свиня, поросѣ, телѣ, баран, бѣрька, телїця, цап, козá, ягнѣ, пѣс, кобыла, бык, кѣт, мацѣур, мáчата, мѣцька, гѣба, быдліна*) і птиці (*кѣриця, когѣт, гусáк*):

голодѣн / ги кѣн' крадений; \diamond *[такий / ги] крадений кѣн' / вічно голѣден* 'людина, яка багато ї часто їсть, ненаситна людина'; *наѣхтѣма голодѣн / ги кѣн' крадений*, кѣн' крадений 'ненаситна, вічно голодна людина'; *ут'аг'с'а ѣ рѣѣѣту / ги кѣн'*; *гыргѣтас'с'а, регонис'с'а / ги кѣн' на млац'ї*; *ї-гї-гї! иржимѣ / ги кѣн'ї*; *корѣвы / ги кѣн'ї зрегѣдовáли* ('витоптали, потолочили') *ус'ѣ травѣу*; *регѣловáтис'а / ги кѣн'ї*; *т'áгнеме ѣрун'ї / так / йак кѣн'ї*; *таг бы на н'ѣго гѣїкати / ги на кѣн'á корáвого*; *робїли тѣбѣу / ги кѣн'ѣм / усѣ им было мáло!* робити 'використувати в роботі, для роботи, праці'; *чїкѣѣтѣвы / ги грївна у кѣн'á*.

ни чáѣкаї (ни чáпкаї) / кѣї иш^м / та ги свин'á хлáпкат; *шчо так чáпкаш / ги свин'á*; *вал'аныи / ги*

коли свин'а! ни гóдинис' тiхo iсти / ай чапкаш / ги пóрoс'а; такiй мýравый / ги пóрoс'а;

ýтpишчиý óчи / ги тил'а на нoвi вoрoтá / ó нiкaт / ги тил'а (барáн) на нoвi вoрoтá; нiкaт / ги тил'а на вoрoтá, пор. серб. глeдa кaо тeлe у шaрeнe вpaтa; нiкaт / ги тил'а на нoвi вoрoтá; **йак (йaг) тил'а (барáн) на нoвi вoрoтá** (никати на кóгoc') «мoв бapан на нoвi вoрoтa» 'здивoвaнo, нe рoзумiючи дивитися на кoгocь'; нaвaлнiстiй oтo и тучнiй / и рoзумнiй / ай нишiкóýннiй / ги тил'а пyстiй 'лiнивий'; пyстoпáшник, пyстoпáшина хyдoбa ичo зaдeр' лишe iс'ц' / ги нaшoжe тил'а / ни пpинóшije ниjакýй хoсeн; oтo т'упáк (т'упáчка) / тaг* му рýкы хoд'aт 'рyхaютьс'я' / ги здыхлóму тил'ати хвýст; тaк тi рýкы хoд'aт / ги згýблoму тил'ати хвýст; такiй шiкoвнiй / ги згýблoму (здыхлoгo) тил'атe хвýст;

oнá / ги тeлiц'а двapóчoк; пoбaнýйeш зá мнóу / **йак oвeчка Бiл'ýшeчка** зa зeлeнóу зáрвoу; **йакá** кyчир'áвa / ги бýр'кa; такi кyчир'áви / ги бýр'кý. Пор. Бiр'кa (бýр'кa, бiр'кa, бeр'кa, бiр'кa), iм., вiвч., yг. birkа. Вiвця кapaкyльськoй пopoди [Гpицaк 2017, с. 198].

ги (йак) иc цáпa мoлoкa; из'н'oгo хýснá **йак (ги) c цáпa мoлoкa** 'як з кoзлa мoлoкa, жoднoй кoристi'; пeчeс'а кoлo шпoрa / ги цaп кoрoстaвий; нaпiлис'а / ги цáпы, yцaпiти; такiй / ги цaп; aнýш / йaг бис' дyпкaлa / ги кoзá; тaк iйý йaлo / ги кoзi ў вiнкý; такiй oтo блaгiй o'твáк / ги iйáгн'а;

(ги) **йак пeс из мaчкóу (мыц'кóу)** 'як кiшка з сoбaкoю, нe y згoдi, в свapкax'. Фидyр из Oлeнóу жиýт ги пeс из мыц'кóу; такiй тi хoсeн / ги пcови c кpoceн; такiй бi мy хoсeн / ги пcови c кpoceн 'м'який'; з тoгo такiй хoсeн / **йак пcови c кpoceн** 'бeзкoриснo'; здóхнeмe / ги пcy / ниткó нaс ни yпoмн'анe; лeжiт, ги oгap' (пeс), ниц ни рoбит; тaк ми д'ýкa yтпoвiлa / **йак йакóму пcови**; oнi мнóу / ги пcом гýс'кaйyт; жoнá ним гýс'кaт / ги пcом; рыс' тaкoйe вeлiкoйe / ги пeс; хoдит / **йак oтá вiжл'а** / мiстa iйý ниe, вiжл'а – oтo пcy тaкi, vizsla kutya;

ó ган'биц'ц'а / ги кoбýлa / кoй сáнe звeрнe; ó ганбиц'ц'а / ги кoбýлa кoй сáнe звeрнe 'нe сoрoмит'с'я'; ган'биц'ц'а / ги кoбýлa / кoй сáнe пeрeвeрнe 'бeзсopомнa'; yйшoв нa yлиц'y тa рoзнáв рoт / ги бык; хoдит зa вaми / ги хвýст, oтo мýй хвýст 'дитинa, щo вeсь чaс хoдит зa мaтiр'ю'; хрýпкaш / тaк / йaг гýбa; ий бo хрýпкaш / тaги гýбa. Гýбa, ы, ж. 'стapa кoрoвa'. Зaпoзичeння з yгop. gebe 'шкaпa, стapa кoрoвa, стapa хyдa вiвця' [Гaлac 2022, с. 51]. Пор. Гýбa, ы, ж. 'стapa кoрoвa' [Сaбaдoш 2021, с. 71]. такiй нил'ýд'аный / ги быдлiнa; тaк ичoс' вoнит / ги здыхл'aтинóу;

дoпáýс'а / ги кýт сmетáны; дoпáýс'а / ги кýт^o [до] сmетáны; дoпaстис'а йак кýт дo сmетaны 'жaдiбнo хaпaти, iсти', дoпáýс'а йак кýт дo сmетaны; ó yпiрaц'ц'а / ги кýт нa лeдý 'дaрeмнo oпiрaєтьс'я'; yпiрaц'ц'а / ги кýт нa лeдý (жapт.); такiй / ги кýт скaз'ýхa; ичo дpимлeш / ги мaцýр; гpэзнa / ги мáчaтa // 'ги мыц'кý'; чóртoм / y зyбiц' бим гo нoсiлa / ги мýц'кa пóт'а; тpáфиý / ги с'л'iпá кýриц'а нa зир'н'а, пор. словeн.: tudi slepa kura zrno najde; тpáфиý / **йак с'л'iпá кýриц'а нa**

зир'н'а; ó тpáфиý / ги с'л'iпá кýриц'а нa зир'н'а 'випaдкoвo...', пор. yгop. avak tjuk is talál szemet; хoдит ги кýриц'а з jацi'бm; хoдит^o дpимл'учи кoлo рoбoты / ги кýриц'а; ичoс' тaм нaбáбpаý 'нaписaв' (знeвaжл.) тa ги кýриц'а лáбoу! як с'а кoкóшит / ги кoгýт; пiйe / ги кoгýт; нaт'igат шийý / ги гyсáк.

Порiвняльнi звoрoти з oб'ектaми порiвняння – нaзвaми хижих твapин i гpизунiв (вoвк, зáяць, мидвiдь, мидвiччя, сoмap; oсeл, мoймa, мыш, лoвiркa):

йa гoлoдeн / ги вoýк пор. yг. olyan éhes vagyak mint egy farkas; такiйиc' кoпoсáтый / ги вoýк; такiйиc' кoпoсáтый / ги вoýк; хoдит скáчyчи / ги зáйaц; сидiд^m / ги мидвiдь / y гáýpi 'бapлoзи';

тaкoйe кpивoнoгoйe / ги мидвiччя; такiй глýпнiй / ги сoмap; ýха ý н'óгo / ги ў oслá; тaкá / ги мoймa < yг. majom 'мaвпa'; мoкpый / ги мыш 'yвeсь мoкpый'; такiй (мoкpый) / ги мыш пpийшoу; тaкá пpийшлa мoкpа / ги мыш; дoждж гo ўбиý / змoк тa пpийшoу мoкpый ги мыш 'yвeсь мoкpый'; ó мoкpый / ги мыш / змoк им / ги мыш 'дyжe мoкpый вiд дoщy, нaскpiзь пpомoклий', ó пор. серб. мoкap кaо миш; тaй д'itиnа зa ниý пýшлa / тaкoйe / ги лoвiркa.

Порiвняльнi звoрoти з oб'ектaми порiвняння – нaзвaми птaxiв i пoв'язaних iз ними пoнять (пoт'я, птiця, бýзьoк, дýдa, кáня, жypáвкa, кyлик, пáвa, гoлyб, гoлyпкo, сoрoкa, coвa, лaстoвиця, дpóзды, пeликáн, шпaк, пepó, гнiздó):

тaкiй кpáснiй лiгiн' / **йак пoт'а**. Пор. пoт'яти, с.р. 'птaшкa' [Сaбaдoш 2021, с. 378]; oй гáдaш / лiгiнику / oш л'убoу дypнiц'а / тaк ми л'убoу дýшy iз'лa / **йак кoлoпн'i птiц'а**; нoсáтый / ги бýз'oк; спит / ги дýдa 'глiбoкий сон'; тáким спaу / ги кoли дýдa / ни мoж бýлo зoгнaти (збyдити, пpобyдити); сидiт^o / ги дýдa; сидiт / ги дýдa / ў хýжи / нигдe ни iдe. Пор. слц. dudok -dka, 'oдyд' spat ako dudok 'спит, як yбитий' [Бyнгaнич 1985, с. 97]; чeс. dudek -dka, pták, spat jako dudek = dobře, tvrdě; páchnout jako dudek [Trávníček 1952, с. 302]; **пpóсит / ги кáн'а дoжджy** (ввaжaєтьс'я, щo зa гpix кaнюк мoжe нaпитися вoди тiльки з дyплa, чeрeз щo жaлiбнo пишцит, пpocячи дoщy, щoб y дyплi бyлa вoдa); ó **пpóсит^o / ги кáн'а дoжджy** 'кaнyчити, нaстипpливо пpocити'; чéкaт^o / ги кáн'а дoжджy / пpóсит;

ó хoжy / ги жypáýкa 'зaтyрбoвaний, зaклoпoтaний'; бiгaт цiлiй дин' / **йак кyлик**; йeдeн л'ýпкo **йaг гoлyпкo** / a дpýгий **йак пáвa**; стр'áкoн'ат / ги сoрoкы; **йак coвa** (нaдyтис'я) 'як сич нaдyтис'я'; **йак coвa нaдyтый хoдит**; ий кoбý y н'а кpýлa / **йак y лaстoвиц'i**; такi бyли чoрнi / ги дpóзды; y бpезeнтoвых чoбoт'ix такiй / ги пeликáн; зapaс тi гoлoвy / ги шпáкoви пpиpвy; **йак пepó** 'дyжe лeгий'; вoнит из рoтa / ги c пoпiкaчoвoгo гн'iздá, пoпiкáч, чá, ч. 'oдyд'.

Порiвняльнi звoрoти з oб'ектaми порiвняння – нaзвaми кoмax (бoгap, вoш, гapгáн, клiщ, мýхa, мýшкa, пчoлá, шepшyн):

никaй / йак пoмáлы лáбaт (= идe) / тa ги бoгap. Бoгap, a, ч. 'жyк'. З yгop. bogár т. с; л'ize / ги вoш 'пoвiльнo'. Пор. mácsik, mint a tetű. тaкoйe / йaг* гapгáн; вeл'ли с'а / ги гapгaнe! пpo нeстpимних «cyетливих» лyдeй, пор. рyм. gărgáun (entom.) 'шepшeнь'; pвaý yд н'óгo з pук / ги гapгáн; нaйý

черево / *ги кл'ишч*; така дужа / *ги муха на Рүздво*; слабый / *ги муха*; налит'ло их тұл'ко / *ги мушкы*; тұл'койе их / *ги мух* ни йакойе (= яка велика кількість) их туй; фүрт жүжон'ат / *ги пчобы*; Ан'ц'а така / *йак шершун* 'злий, сердитий'.

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – назвами плазунів, земноводних і риб (яцюрка, яшпедиця, уж, жаба, черв'як, піскорі):

отá так' *ги јашчүрка* зайде до хыж та лиш пороззірат; така чітава / *ги јашпедиц'а* < аспид. За «Етимологічним словником української мови», аспид «гадюка», аспид (лайл.) «диявол», аспиди «зла жінка», гаспид «гадюка»; (лайл.) «диявол», яспіда, яспіди «зла жінка». Запозичення з грецької мови через старослов'янську [ЕСУМ: 1, 1982, с. 72]. Пор. Аспериця (аспириц'а). Зла жінка [Грицак 2017, с. 72]; де уна шин'күје (= мыйкүје) / *ги уж*; үпулиү очи / *ги жаба*; така үсхла / *ги жаба*; так' йим бұду кл'асті / *шчо ни розгаздуйүц'ц'а та ги болот'анá жаба*; ♦ пишчйт / *ги черв'як* 'жалібно плаче, безпомічно'; пишчйт / *ги черв'як* 'гірко плаче', черв'як 'немовля', пор. уг. ordit mind fereg; оты вьлы / *ревáли* / *ги піскор'і*.

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – назвами сільськогосподарських культур (буля, пасуля, дыня, цибуля, буряк):

так тдббў / *ги бўлиў* удар'у / *шчо роздришнес'с'а* / *ги бұл'а*; такі бұл'і малі / *ги пасул'а*; дурный / *йаг дын'а*, угор. buta mint a tők; ұтпаў бы ти йазык / *ги з дын'і хвўст*; пукла бис' / *ги дын'а турйц'ка*; поширила / *челлена была* / *ги буряк*; шкын'т'а (= хрома) лаба убу'зла / *ги син'дз'йў*; вари / *бабо* / *кумпітеры* / *вари* / *бабо* / *бул'і* / *очи бы ти ўвалило* / (*ўсадило*) / *такі* / *ги цибул'і*; ты циганко / *ты мойá коханко* / *у циганкы чиллині топанкы* / *у циганкы очи* / *йак цибул'і* / *у циганкы голова* / *йаг дын'а*.

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – назвами продуктів харчування, страв, напоїв (курáстра, сыр, хліб, пáтока, пáмпух, токán, чир, сўль, рьба, вар, богáч, шáфран, фляк):

такóйе / *ги курáстра* / *нисправноје молоко*. Пор. Курáстра, ы, ж. Молозиво [Сабадош 2021, с. 209].

блый / *ги цин'ц'кый сыр*; такый блый / *ги циган'ц'кый сыр*; *йак сыр у сметан'і* 'як вареник у маслі, в достатку'; *ота с'а майе йак сыр у сметан'і*;

такый дóбрый / *ги дараб(иц') хл'іба* // *и тот ни паска* (= не дуже добрий), пор. дóбрый / *ги хл'іб*. Запозичення з угор. *darab*. Гунгаризм уживається в закарпатських говірках із різними семантичними відтінками, однак у закарпатських народних порівняннях запозичення *дарáб* / *дарáп*, як і дериват *дарáбиць*, функціонує в значенні 'шматок, скиба, кусок'. В одному із записів порівняльного звороту В. В. Німчук наводить угорський відповідник: *дóбрый / ги дараб(иц') хл'іба*, пор. jó mint egy falat kenyér;

солóткойе / *ги пáтока*; такóйе / *ги пáмпух* 1. 'пампушка'. 2. 'щось дуже пишно-м'яке'.

удалос'а так / *ги Нўцин токán*; удалос'а / *ги Мїцин токán* (жарт.), Фынóва мáти / *кликали йи Мїц'а*; удалос'а / *ги Мїцин токán* 'жартома про справу'; така рика / *ги чир' жовта* / *каламутна*,

чир' 'рідка страва з кукурудзяної муки, нічим не приправлена';

пропáў / *ги (йак) сўл'у* ° *дкрóні*; пропáў / *йак (ги) сўл'у дкрóні* 'канути в воду, перестати існувати'; *ід'ат с'а* / *ги рьба ў рóсól'і*; такóйе / *ги с поганиц' вар*; *ошчпок на Вир'ховін'і такый* / *ги богáч печут*. Богáч, ча, ч. 'хліб, випечений із кукурудзяної муки або тертої картоплі'. Запозичення з угор. *rogásca*, діал. *bogásca*. Пор. [Грицак 2017, с. 260; Сабадош 2021, с. 35]. *такый левеш* / *ги ш' шáфраном*; *жбўтый* / *йак шáфран* / *шчо даўно метáли ў стрáву*; такóйе / *ги фл'ак*. За «Етимологічним словником української мови», *фляки* – свиначі або телячі тельбухи, порізані на шматочки і зварені в пшоняній каші, *флячки* [тс.], *фляк* [тс.], запозичення з німецької мови через польське посередництво [ЕСУМ: 6, с. 113–114]. Пор. фляк [фл'ак], у, ч. Щось в'яле на дотик, аморфне, як напр., свіже сире м'ясо [Сабадош 2021, с. 561]; *рідкóйе такóйе* / *ги басарйта* 'щось середньої густини, рідкувате, але огидне'.

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – назвами осіб за віковими, зовнішніми, фізичними, розумовими, психічними, етнічними, соціальними, професійними та іншими ознаками (бабїць, бакўн, бóйко, болотéнник, жонá, дїўка, пан, пáнія, слугá, старйць, дїтїна, хлóбиць, крáдош, кóвдош, лóвдя, мыйка, шляхта, шилл'хвўст, нўчний, пўп, дяк, цїгане, циганчўк, циганча, жид, швед, фїшкужи, шдрóўка, харйчка, мїністер, отйць, лóпбїда, удовйця):

такый / *ги баба*, отó така / *ги дурн'аковáта д'їўка*; смóлавый / *ги бабїць*'. Пор. Бабéць (бабéц', бабéц, бабїц'). Людина, з рота якої тече слина [Грицак 2017, с. 79].

Вузьколокальний порівняльний зворот *май с'а рóзумйе* / *ги бакўн у саўтйри* іронічно конотований: бакунами називають людей, які проживають у віддаленій передгірській місцевості, далеко від цивілізації;

ходит гóйкаючи / *ги ббїко якыј* (= якийсь); *ходит°* / *ги ббїко* 'забіяка';

ходит, ги болотéнник (= 'дитина, підліток, що ходить по калюжах', 'вимазаний у калюжі'); *ил'оп(к)аў пó болóту* / *мóкрый* / *ги болотéнник (болотéнниц'а!)* – дівка. Ще один запис: *болотéнник* 'забруднений у калюжі, що ходить по бóлóт'ў – по калюжах' колись найменування божества, що жило в болоті?';

корóва така ретéлна / *ги йакá жонá* 'зла, жвава, метушлива';

а йедén ходит малін'кый / *такый* / *ги пан*; *спит* / *ги йакá пán'йа* / *до вўс'ўм гóдин*; *рóбит тдббў жонá* / *ги слугóm*; *гóнит ним* / *ги жидўс'кым слугóm*; *гбїкат°* / *ги дрўтар'* 'кричить на всю силу', *дрўтар'* 'людина, що дротом скріплювала розбиті керамічні горшки', *дрўтар'і в селі давали про себе знати криком на вулиці*;

ужé так ревáў тóўсто / *йак йакыйис'* *старйць*; *ни! ни говорідм* / *ги старйць* 'стара людина, чоловік'; *такый* / *ги коли д'їтїна*; *имйў такоје рьбл'а* / *ги чотырйрўчну д'їтїну*; *таг за ним ходїли йáгн'ата* / *ги д'їти*; *удалас'а грўба* / *ги*

хлб́иц'и; *смїшино ми / ош так ги кр́адош х́аплеш*; *ни така / ги сќубар' / ги ты*;

переб́ират^а / *ги кб́удош у п́алиц'ах* 'каверзувати, примхливити'; *ги кб́удош на отпус'ц'и*. Кб́удош, а, ч. 'жебрак'. Запозичення з угор. *koldus* т. с. Пор. [Галас 2022, с. 52];

хб́жу / ги тот лб́уд'а *ишо лб́уд'у́е; м́ахат^о / ги н́пн кад'лници́у* 'кадило'; *иш бо п́архы ў т'а / ги ў пон́а православно́го; ч́итат / ги н́пн иванѓелі́е; таќий у н'б́го ѓолос / ги ў д'аќа; ты ўсе таќо́е х́одижэ^м ги с'л'ипќо* 'сліпий' (емоц.);

х́одит / ги шл'ахта, росил'ахтаный; *х́одиш / ги шл'ахта* 'розхристаний, задрипаний'; *х́одит / ги шилі́хв́уст!* *х́одиш за мнб́у / ги шилі́хв́уст*; *тўл'ко с'а ни верт́и / ги шилі́хв́уст; б́гат / йак шилі́хв́уст*; *слўхай / йак завб́дит / ги за умерц'б́м*; *х́одит ц́лў н́ч / ги н́чн́ик* // *ни́е му сб́пкб́йу*; *х́одит п́оночи / ги н́чн́ик*; *х́одит^о п́оночи / ги н́чн́ик*. Пор. срб. Ноћник 1. 'лунатик'; 2. 'полуночник';

йак л́а(й)е / йак пасќунно кл'ане / ишо стра́шно слўхати / ги ц́игане; *таќий хлб́чик / ги ц́иганчўк* чорный; *так ги ц́иганча й́грат*; *й́грат / та ги ц́иганча*, циганча 'дитина циган'; *ни може ним рўшити / ги драб́ом!*; *ни може ним кр'анути / рўшити / ги драб́ом* «так кажуть про ледачу людину». За «Етимологічним словником української мови», *драб* – давнє запозичення з польської мови: 'озброєний слуга, піхотинець, здоровань, бідняк, жебрак, негідник, волоцюга' [ЕСУМ: II, с. 118]. Апетлятив *драб*, окрім української, властивий також польській, словацькій та чеській мовам, але в кожній із них упродовж останніх чотирьох десятиліть по кілька разів змінював семантику. В українській мові *драб* означав 'панський слуга, обірванець, босяк', у польській – 'висока незграбна особа, здоровило' [Чучка 2005, с. 207];

◇ *нибры́тваный / ги жид на Вб́дб́ичі, бры́тваный* 'голений'; *ходи́у бис' / ги жид ві́чний / ишо с'а сто гб́дўу* *убнб́ўл'ат'ц'а на малб́го*; *та^к б́или Мит'а / йаг^к жиды́ Ѓамана* 'Амана'; *б́илый / ги жид / бо жиды́ с'а ни уппал'уут розб́рані*; ◇ *таќий ги швед* 'надокучливий'; *такі кўри / ги шведы́* 'надокучливі'.

Порівняльні звороти в говірці с. Довге зберегли назви, пов'язані з адміністративним устроєм держав, у складі яких перебувало Закарпаття впродовж століть. Це історизми *ф́інанц* 'податковий інспектор, фінінспектор, фінагент', *ф́ішкуш*, *ф́іскуш* 'прокурор': ◇ *кўрид^м / ги ф́інанц* 'з шиком курить'. Порівняльний зворот *х́одит / ги ф́ішкуш*; *х́одит^о / ги ф́ішкуш* фіксується у кількох варіантах із значенням 'гарно одягнений' або *х́одит / ги ф́ішкуш, ф́іскуш* 'гордо'. Ф́ішкуш, а, ч. – староугорське запозичення *fiskus* (із XVI ст.). Встановлюючи походження слова, В. В. Німчук покликається на «Угорсько-український словник» І. Удварі [Удварі 2006, с. 480], де *fiscus* у 2-ому значенні перекладається як *прокурор*. Ще в двох записках фіксуються значення угор. *fiscus*: прокурор, писарчук;

х́одит / ги шоров́а, шб́рбўка 'про людину, що весь час тиняється від хати до хати'. Назва особи утворена суфіксальним способом від гунгаризму *шор*, а, ч. 'ряд'. Пор.: угор. *sor* т. с.; [таќа ги]

харі́чка 'повільна в рухах, задумана' < Харичка 'Харитина?'; *х́от' колі́ таќий б́уде / ги м́ністер б́ўй* ('людина набагато краща, не гірша'); *чистом́ак таќий / ги ўти́ц' му*; *х́одиш / ги лб́пб́йда*; *тот Ф́ідўр наўхт́ема йб́йкат / ги ўдові́ц'а*; *йб́йкат / сќаржшц'ц'а / ги ўдові́ц'а*.

Експресивні порівняльні звороти з компонентами *дуринь*, *дурный* у позиції об'єкта або суб'єкта порівняння демонструють активне вживання в діалектному мовленні цих конструкцій: *набр́аўе'а бул' / ги дурный страхў*; *таќо́е набр́ала бер́емено / ги дурный / кб́й дв́ир'и н'іс*; *ут'икат у дис'атни́ц'у / ги дурный*; *ни ѓырзб́н'с'а тўл'ко / ги дўрин'*; *дурный / ги т́алпа, дурный / йаг д́ын'а*; *зака́мін'тў бы ти сон / спиш / ги дурна́*.

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – *соматизмами* (*кўчирь*, *б́око*, *б́очи*, *слі́на*, *перст*, *п'ясть*, *рўкы*, *лиц́е*):

закачўрило́с'а вб́лб́с'а / ги у кўчир'; *сокоті́ та ги б́очи ў гб́лб́ві*, пор. срб. Пазити као очи у глави; сокотити *йак б́око (б́очи) в голові*; *исслиз'бы та ги п́ис'с'а слі́на* 'пропасти'; *знати, йак (ги) свб́йй п́ят' п́ирстўу* 'знати, як свої п'ять пальців, дуже добре знати'; *сам йак перст, сам йак гб́лый перст* 'один як палець, на самоті'; ◇ *упст́авим с'а / йаг [гб́лый] перст* 'залишився зовсім самотній, самотній, без нічого'; *нўхт́а дб́ўгі / ги п́ерсты / у мидв́ид'а*; *таќий му бб́л'ак на пл́ецох / ги п́йас'ц'*; *такі шчўкы / ги рўкы влі́кі*; *кр́аснойе гл́аткойе полотнб́ / ги лиц́е*.

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – *назвами предметів побуту, виробництва, знарядь праці, тканин, одягу, взуття і їх частин, матеріалів, транспорту* (*валі́ло*, *валўу*, *б́ота*, *б́оты*, *куд'ілка*, *вер́еччина*, *нітка*, *игл́а*, *ваѓанка*, *ц́івка*, *вдрб́*, *горні́ць*, *горшб́к*, *св́ічка*, *пукан'т'ўу*, *ламп́іна*, *стўл*, *пб́дря*, *ц́ітка*, *лоп́аты*, *ф́ійса*, *моты́ка*, *міх*, *брб́ўц́ак*, *цб́лшток*, *пб́мўк*, *б́овна*, *міхы*, *б́архат*, *ростиѓирьош*, *р́ілы*, *луп*, *т́алпа*, *жмлі́зо*, *ичим*, *гнўй*, *нидб́брі грб́ші*, *вўс*, *дрб́б*, *пінь*, *колб́да*, *ўтти́нок*, *плав́іна*, *дб́шчка*, *б́пут*, *тінта*, *гнўй*, *пўжало*, *стб́ўпни́ць*, *дзвўн*, *дб́ондъ*, *пўвня́к*):

так у тўу й́амі кру́тит / ги ў валі́л'и. Валі́ло, а, с. 'місце при водяному млині, де здійснюють процес ваління сукна';

ўсоваў / ги св́ін'ц'кый валўу 'дуже знечестити'. Валўу, б́ва, ч. 'корито для худоби', запозичення з угорської мови, угорське *váluu* походить із тюркських мов [ЕСУМ: I, с. 326];

иде Йван та усé йі нб́сит на пл́ецох / ги брб́ўц́ак; *иде Йван та ўсé йі нб́сит на пл́ецох / ги брб́ўц́ак*, 'торбинка (мішечок) для носіння хліба з собою (?)' (пояснення лексичного значення слова з іншої картки. – А.Г.). Пор. Бровц́ак (броўц́ак, б́ровцаг, бруц́ак, б́ровс́ак, б́рб́вс́ак). Рюкзак; сумка через плече; торба [Грицак 2017, с. 322];

таќий / ги б́ота кл́ементова 'дурний, тупий', *из'иш тўто кл́ементова* 'не з'їси нічого'. Б́ота, ы, ж. 'велика пастуша палиця', запозичення з угор. *bot* 'палиця'. *такі ўто цб́боты т'ашкі / йаг б́оты*. Пор. Б́оти (б́оты). Дерев'яні черевики [Грицак 2017, с. 298];

д'тўка, йак куд'ілка; *тупый отб́ долб́вік / ги моты́ка*; *глупый / ги моты́ка*; *зубы ў н'б́го / йак*

лопáты; *ўшкір'ати зúбы / ги лопáты*; *тупый / ги фыйса*, фыйса уг. 'сокира'; \diamond *хóдит^о по свал'бáх / йак свал'бовый горнийц'*; *нич у н'ўм с'а ни дёржит / та ги ў цуравому горнику* 'не вміє держати язýк за зубóма', цуравый 'дирявий', 'порваний (про одяг)'. Порівняння як ілюстрація демонструє специфіку вживання слова *цуравый*;

такый прáвый дуп / ги с'вйчка; *пйáный / ги чўн*; \diamond *такый / ги цóлшток* 'п'яний дуже'. Пор. Цóлшток, а, ч., *спец*. Складаний метр. угор. colstok т. с., нім. Zollstock 'дюймовая лінійка; дюймовий масштаб' [Сабадош 2021 с. 573].

При порівняльних зворотах з об'єктом порівняння *пóмўк* дається опис значення слова: *мóкра д'итина / ги пóмўк*; *мóкрый прийшоў / ги пóмўк*. *Пóмўк* 'ряд горстей конопель у мочил'і'; *мóкрый / ги пóмўк* 'дуже мокрий, аж вода тече з нього'. *Пóмўк* 'зв'язані горсті конопель, прикладені камінням у річці для вимокання', *пóмўк* (род. пóмока);

хл'іб як дýхт'іл' / йак вóўна; ги на тёр'н'у, на йглах (сид'іти) 'мов на голках, неспокійно'; *дýше / ги ў мйхы* 'важко, глибоко дише, як ковальський мйх'; \diamond *дýшеиш^с / ги ў мйхы* 'важко дихати, глибоко'; *дýше / ги ў мйхы* 'важко дихає, голосно; первісно малися на увазі ковальський мйх(и)'; \diamond *сто(ў)ўт / ги пин* 'не працює, не рухається'; \diamond *стойўт^о / ги пин* 'як укопаний'; *такый / ги пин* 'тупа людина'; *здóрбый / йак жил'їзо; дрýгий быў такой / ги жил'їзо; такóйе / ги ичим*; *такóйе у т'а вóлòс'а / ги ичим*; *вóлòс'а ў н'ого / ги ичим*, шчймовагойе вóлòс'а 'збите докупи'; *онá проходйма вандровáла / ги тота плавйна*. Пор. Плавйна, ы, ж. колода, яку несе річкою повйнь [Сабадош 2021, с. 323]; *пустый / ги гнўй ниўвезеный*; *л'инйый / ги гнўй ниўвезеный* / *такый л'инйый / ги гнўй ниўвезеный*; *такóйе нйбáтернойе чил'ан'н'á, пустóйе / ги гнўй* (нйбáтерный 'кволий'); *так го ўлупкáў по пйску / ги ў дбйшкку*; *тáк гéпали / ги ў дойшккы*; *дурный / ги тáлпа*; *такі ў н'а бýли долóни / ги тáлпы*. *Тáлпа*, ы, ж. / *талпы*, 'ўў 'підошва'. Запозичення з угор. *talp* т. с. В.В. Нймчук наводить два значення слова *талпа*: 1. 'підошва'. 2. 'тупа людина'. На цій же картці дописано: *такый / ги пин* і стрілкою вказано на 2-ге значення. *Тáлпа* 1. 'підошва'. 2. 'тупа людина'.

Порівняльний зворот *такóйе* (*такый*) / *ги пукан'т'ўў* в різних варіантах зафіковано десять разів: *такóйе / ги пукантўў* 'про курпулентну дитину' < угор. *pukkantó* 'хлопавка'; *такый хлóпциц'дз' / ги пукан'т'ўў*; *такый д'итвák' / ги пукан'тўўў* 'повний, дебелинький'. Значення слів-порівняльних компонентів укладач картотеки розкриває при порівняльних зворотах *кид'м' тóбòў вёржу та такой будёш пуд нёбом малйн'кый / ги иглá шустёр'с'ка* 'шевська голка';

такый дитвák / ги ўттинок, *ўттинок* 'відрізаний величенький шмат кругляка'; *такáс' розгáйдана / ги óпут* 'опут'а, опут'а 'пужало в колопнях'. Пор. óпут [óпут(т)], да, ч. Опудало [Сабадош 2021, с. 299]. Синонімічним до *óпут* є порівняльний компонент у звороті *стоййш / ги пўжало ў кóлòпн'ах*;

\diamond *такá м стáла / ги нйтка* 'худий'; *уз'áў лигйн' та такў бим му жóўкóвину дáла / шчо с'вйтила бы*

му / ги лампйна; *худóба былá чйста / ги дзёр'кало*; *знáйу го / ги нидóбри грóши* 'дуже добре'; *шчос'там гуркóче / ги вўс*; \diamond *пўшлò / та ги бы ў батўў^с лўснўў* 'дуже швидко'; *такá ў н'а сорóчка доўга / ги пóводбй*.

Кілька разів зафіксоване відоме в літературній мові і в інших українських говорах порівняння *дошч л'л'е / ги з вйдрá*. Порівняльний компонент *вйдрó* має варіант *цйвкa*: *йак ис ц'йвóк*; *л'л'е дошч / ги с' ц'йвóк*; *дошч л'л'е / ги з'ц' ц'йвóк / з вйдрá*; *йак (ги) з вйдра* 'як з вйдра, зливою', *дошч л'л'áў ги з вйдра*; *л'л'áло йак ис ц'йвóк*; \diamond *пёрше такой дошч^{жэ} ул'л'áў ги з вйдра / зáлива* ('злива') *былá*; *такый буде зáрас л'л'áти / ги з вйдрá*; *у петрўўчанóйе говйн'а / та ги ужóўка сòбòў крутит*. Пор. *ужóўка* 'скручена з лози вйрówka для зв'язування колод у секції плоту' [Сабадош 2015, с. 151];

нóгы / ги колóды 'великі, набряклі, розпухлі'; *такóйе / ги тйнта винó*. *Тйнта*, ы, ж. 'чорнило'. Запозичення з угор. *tinta* т. с. < нім. *Tinte* т. с. Пор. [Галас 2022, с. 56–57].

Слово *верета* широко вживане у складі компаративів [Галас 2019, с. 29; Шкурко 2020, с. 381–382]. У картотеці В.В. Нймчука порівняльний компонент *верéчч'ина* 'невелике домоткане простирadlo, рядно': *пйсок у нййй / ги верéчч'ина* / \diamond *пйсок / ги верéчч'ина* 'язиката людина'. Пор. Зменш. до *верéта*, ы, ж. *заст*. Простирadlo здебільшого з домотканого полотна [Сабадош 2021, с. 45];

такá мйц'ка / ги бáрхат; *рékлик / ги ростийёр'ош / ги рилы*; *такóйе твердóйе полóтно / йак луп*. *Луб* 'внутрішня частина кори дерева; вйрйб із цйей частини кори; обвйд сита' [ЕСУМ: 3, с. 296]; *дóбрый хл'іб / дерé с'а / ги лыко*; *рогожа – ис шашў ўплетено такóйе / ги плáхта*; *такі ў т'а пархы густй / ги шчйтка*; *там былá такá плйта / ги стўл*; *такá / ги пòлòў'аный мйх*; *такый / ги оборóжанбй стдóпциц'*; *л'їзе гóрй ним / ги гóрй стрáпáчкòў* (ілюстрація до слова *стрáпáчка*); *йакá ў вас ги пòдр'а пòс'ц'іл'*; *такóйе / ги лйбалкы* 'про щось нестййке, нестййкий предмет'; *отó такóйе / ги лйбалкы* 'щось нестййке, хистке'; *такóйе / ги лйбалкы, ги лабар'н'а* 'про щось нестййке, предмет, що хитається, особливо конструкції з жердин, палиць', *лйбалкы* 'кольські'; *такый Мигáл'ко голосный / ги дзвўн*.

Порівняльний зворот *такый лéвеш / йак' д'òн'д* 'дуже гарний бульйон, на якому повно дрібних жирових плямок, кульок'; *такый лéвеш / ги д'òн'д* 'бульйон із «крапками» жиру', угор. *gyöngy* 'перлина', 'бісер' виконує роль ілюстрації функціонування номена *д'òн'д'лéвеш*;

хóдит, ги мййка 'жінка, дйвчина, яка метушиться, скрйзь соває носа'. Пор. *пол*. *туўка* 'посудомийка'; *збрáлис'а / ги мййкы* 'що вештаються не знати де; ходять із хати до хати'; *хóдит по селў / ги помывáйка*, пор. ще *мййка, мййковáти*;

\diamond *глухый / ги пўўн'ák* / *нич ни чўе* 'зовсім глухий'.

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – назвами дерев, рослин, плодів, сортів, грибів (*орйх, дуб, бук, дéрево, ягода, мак, мáковойе зёрно, зйрня, дрáчка, косйця, крушйна, тéрен, тйрня, драбáчкы, хмйль, кóлос*):

здоровый / *ги дрѣх*; мўцнѣй / *ги дуп* / шчо вўз бы пўнн'аў; так с'а ни берѣ тўмана наука / *ги бўка*; ий бо потормосит ним / *ги дѣревом*; така д'ўўка челлена / *ги йагода*; тўл'ко йак / *ги маку нис'їяного*; дрўбнѣй дрўбнѣй / *йак маковойе зѣрно*; *ги маковойе зерно* 'маленький'; малин'ко / *ги маковойе зїр'н'а*; оты слївы такі / *ги мад'аркы* / айбо на быстри'ц'кї уган'айут 'подібним бути'; такі лопаткы р'аснї / *ги ѓмело*, ѓмело на слїві (зараза, густе гїлля); *такыї отѡ Йван (ги) драчка* / коравый; *кликаў на н'а мўї милїн'кый из нового бѡўта* / шчо с' милїн'ка помарн'їла / *йак косїц'а жѡўта*; нїкай йака файна / зелѣна пасул'а / *ги крушиня*; сид'їти *ги на тїр'н'у* / сидїт *ги на тїр'н'у*, пилўїес'а 'сидить, як на голках, як на кілочках, нервує'; майу с'а / *ги гѡлыї у тїр'н'у*; – йак с'а мѡеш? – майу с'а / *ги гѡлыї у тїр'н'у* 'погано'; чорнї очї / *йак тѣрен*; родїны / *ги вербїны* / а повертати н'їкуды; такі ў т'а руки / *ги драбачкы*; *прїстѡвис' ми так ид сїр'ц'у ги д городїн'ї хмїл'* / умѣлла бим иж жѡлику кид'бы ты ни мўї; *такыї у н'а л'ўпко файный* / *йак кѡлос на жїт'ї*; кашкатыї кугут = що у нього ни простый зашуреный грїбїн' / *ги кѡї ол'їн'ачый грїб*.

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – назвами явищ природи, часових і просторових понять, речовин (ўгинь, їскра, роса, бумбушкы, мѡрот, снїг, вода, ўгѡль, грѡнка, пѡпїл, тѡўк, скло, крупы, плїта, свїт, рай):

студѣный доиш (дож^{ож}) / *ги ўгин'*; тогѡ чѡлѡвїка так с'а трѣба боѡти / *ги ўгнѣ (ўгн'ѡ)!* така / *ги їскра* 'дуже швидко'; *красѡ такоїе / ги росѡ*; горѡшковата зимл'а (грудкы *ги бумбушкы*). Пор. Бумбўшка, ы, ж. 'брунька' [Сабадош 2021, с. 41; 386]; *пековата зимл'а / шчо грўда тверда / ги маскул'анка*; отѡ *такыї / ги мѡрот* 'про примхливу, із змінним настроєм людину'. Пор. Мѡрот, рѡта, ч. Березень [Сабадош 2021, с. 235];

так с'а кѡмін' блишчит / *ги с'н'їг*; берѣ го с'а / *йак на гўску вода* 'як горохом у стїну'; *ги на гўску вода* 'як з гуски вода, без впливу' имило с'а на н'ѡго *ги на гўску вода*; *косѡ злопѡн'їла / ги вода на габы*; така чорна / *ги ўгѡл'*; т'їло стѡло / *ги грѡнка*; тўл'ко ў кўр'ох ушелўў / *ги пѡпелу!* падўт крупы / дрўбнѣй сн'їг / *ги крупы*; такі макарѡны / *ги тѡўк*, зїпїлїс'а (варїні); чїстыї / *йак скло / погѡр* / кришчѡл'; *такоїе вўмн'а / ги плїта* (на іншїй картці значення слова: *плїта* 'плоска глиба', *плїтка* 'плесковатий камїнець'; *такѡ м му рѡда* (= я так радїю через нього, він об'єкт, причина моєї радостї) / *ги с'вїту*; *так туй файно / ги ў райї*.

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – назвами будївель, об'єктів, споруд, мїсцевостей (млин, бўжня, хѡйдер, цѣрка, псѡрня, сѡлаш):

рот му хѡдит^ѡ / *ги млин*; плѣшче йазыком так / *йѡгбы млїн нѡпѡрѡжен'ї*; ѡ пысок хѡдит [ги млин нѡпѡрѡжен'ї] 'багато балакати'; нїкай / *рот му хѡдит^ѡ* / [ги млин нѡпѡрѡжен'ї]; чуй / *йак му пысок хѡдит* 'базикати' [ги млин нѡпѡрѡжен'ї]; *обис' с'а ни клепопїла / ги млин*;

такыї там вѡвўр (гѡмўт) / *ги ў бўжнї*; там им Ивана стрїчѡў / *йак бўжн'а*;

такыї гѡйк / *ги ў хѡйдерї*. Хѡйдер 1. 'єврейська школа' (арх.). 2. 'галас, гам';

ѡ шчи мѡло потѣрни / така будѣш ц'ул'ѡвана / *йак у цѣрквї*;

ѡ [студенѡ] / *ги ў псѡрнї*; прїйшїдў / *ги на пѡгѡрїлыї сѡлаш*. Сѡлаш, а, ч. 'гурт овець; мїсце, де розташованї кошари' [ЕСУМ: 5, с. 168]. Пор. сѡлаш, ѡша. 1. Мїсце нїчлїгу для овець. 2. Мїсце нѡчївлї для пастухїв на полонїнї або в полї [Сабадош 2021, с. 320].

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – назвами музичних їнструментїв (бўбен, пищѡлкы, бѡсы):

наїў кил'ўх / *ги бўбен*. Бўбен, бўбна, ч. 'барабан';

нўшкы / *ги пишчѡлкы*. Пор. Пищѡлка [пищчѡлка], ы, жс., муз. Сопїлка [Сабадош 2021, с. 320];

зудѣ ти ў грўд'ох / *ги ў бѡсы* (гус'л'ї); ѡ измн'ацкѡў го / *ги кѡзїц'ї* 'дуда', 'коза'.

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – назвами мїфїчних їстѡт (чорт, сто чѡртўў, чѡртя, чѡртова злызѡ, чѡртово ѡко, дїѡвўл, воўкулѡк, бѡсоркѡня, ѡведа). Найбїльшу групу становлять порівняння з компонентом чорт і похїдних: бойїц'ц'а / *йак чорт* тимн'ану; бо(ї)їт'ц'а (с'а) (ц'ц'а) / *йак чорт* тимн'ану; боїц'ц'а / *ги чорт* тимн'ану 'фїмїам', тимн'ан 'ладан'; сидїт / *ги чорт на грѡшох*; ѡ сидїт^ѡ / *ги чорт на грѡшох* / ни мож го зрўшити 'сидить, не вїдходячи з мїсця'; ѡ сидїт^ѡ / *ги чорт на грѡшох* 'дуже пильно; не вїдходячи нї на мить'; сидїт^ѡ / *ги чорт на грѡшох* 'пильно стереже і под.'; *ги чорт на грѡшох* 'невїдступно'; ѡ несѣ / *ги чорт* грїшну дўшу 'несе тяжко й незграбно'; спўвѡли, репетѡвѡли, *такоїе ги колї чортї*; отѡ такоїе / *ги чорт* кўр'а / *ут'їкат гет* / кѡї го чил'анн'а клїче; *так го ўс'ї знїнѡвїд'їли / ги чѡрта*; там *такыї кал / ги сто чѡртўў*; *закл'ѡтоїе / ги чѡрт'а сирѡтонча / сирѡтѡнча* [!], 'мале дитя' (зруб.).

Словосполучення з атрибутивним компонентом чѡртўў (чѡртова, чѡртово) позитивно конотованї в порівняннях: *пѡлинка чїста / ги чѡртова злызѡ*; ѡ *такыї файный / ги чѡртово ѡко*; така / *ги чѡртово ѡко* 'дуже файна' (?); *такыї файный / ги чѡртово ѡко*; така / *ги чѡртово ѡко* 'дуже гарний'; *такыї / йак чѡртово ѡко!* 'дуже гарний'. Сьогѡднї складно припустити, що мав на увазї укладач, позначивши знак питання (?) на картці, де записав така / *ги чѡртово ѡко* 'дуже файна' (?): сумнїви щодо значення порівняння чи позначка для уточнення, а може, намір розкрити образ, який лежить в основї порівняння. В іншїх записах їдентичного порівняльного зворѡту будь-яких примѡток нема.

До цїєї групи вїдносимо й порівняння отѡ такоїе змылноїе / *ги дїѡвўл*; обрѡслый / *ги воўкулѡк*; *ревѣ / ги ад (Ад?) у пїкл'ї*; *такыї / ги бы на н'ўм с'а бѡсоркан'ї носїли* 'дуже худый'; ѡ *такыї ўсхлыї тай бл'їдыї / ги бы с'а на н'ўм бѡсоркан'ї їздили*. Бѡсоркѡня, ї, жс. 'вїдьма, чаклунка'. Запозичення з угор. *boszorkány* т. с., гунгаризм старѡтюркського походження [ЕСУМ: 1, с. 237].

Увагу В.В. Нїмчука привернув ще один мїфонїм у складї порівняльних зворѡтїв – ѡвет, ѡведа. У студиїх над карпѡтоукраїнсько-пївденнослов'янськими

мовними взаєминами [Німчук 1989, с. 103; Німчук 2003, с. 28] вчений зазначив, що на Закарпатті (зокрема на Іршавщині) слова *авет*, *аведа* виступають переважно в порівняльних зворотах із не дуже виразними для мовців значеннями: *реве*, *йак аведа* «дуже голосно кричить, страшенно плаче», *такóйе*, *йак аведа* «дуже зла, капосна людина, якась нечиста сила» (с. Довге); *такóйе / ги авет отó грóбый* («великий») *чил'áнник тоўстелезный* (с. Луково). У результаті зіставних досліджень давніх лексем карпатоукраїнських говорів і південнослов'янських мов В. В. Німчук зробив висновок про зв'язок карпатських міфонімів із сербськими словами *авет*, *аветиња* «привид, дух», македонським *авет* «привид» [Німчук 2003, с. 28].

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – назвами фінансових понять (грайцáрик, грийцáрик, поже́т):

такі йўў бiбы по ногáх / ги грайцáрик (грийцáрик), грийцáри (грайцáри). Грийцáри, грайцáри, 'гроші' (*жарт.*, *архаїзм*), грийцáрик (демінутив). Пор. Грайцáрь [Грайцáрь] krajcár Чоп. 64, угор. krajcár 1. 'крейцер'. 2. 'копійка' Udv. I. 843;

◊ *крéкнеш / ги поже́т* 'процент, проценти за (на) позику'; *крéкнеш / ги поже́д^m, поже́т* (род. відм. *нўжджу*) 'відсоток на позику'.

Порівняльні звороти з об'єктами порівняння – субстантивованими ад'єктивами – образними характеристиками людини

Порівняльні звороти із субстантивованими прикметниками і дієприкметниками становлять досить численну, структурно різноманітну групу в опрацьованій частині картотеки. Окремі порівняння записані по кілька разів, наприклад, із порівняльним компонентом *поварéный*: *ги поварéный; фурт^o дошч / такый им / ги поварéный; хóдит^o / ги поварéный*; ◊ *хóдит^o / ги поварéный; такый им / ги поварéный* / *нiс'кы 37 гáдўў / душно; такый им / ги поварéный* 'кволий, повільний, мало рухливий тощо';

удурiлий, здурiлий: биў собóў / улиáй / ги удурiлий; тóби усé йенно / ги здурiлóму у гóлвi; хóдит^o / ги здурiлий, 'збожеволiлий'.

У картотеці є кілька варіантів порівняльних зворотів із порівняльним компонентом *маслагóватый*: *Петрó крутит^o 'ц'а / ги маслагóватый; крутиц'ц'а / та ги маслагóватый; бiгат / йак маслагóватый* 'задурманений; такий, що бігає туди-сюди'. Кожен із компаративів, записаний у різний час, супроводжується семантичною характеристикою слова *маслáк* 'дурман, рослина, з якої робили отруту для риб' < уг. *maszlag*. Запозичення з угор. *maszlag* 'дурман' і східнороманських (можливо, також із турецької) мов [ЕСУМ: 3, с. 407]. Пор. *маслагы*, *гу*, *мн*. Вид отруйних грибів. *Маслагóватый*, а, е. Дурний. *Ходит*, *йак маслагóватый* [Сабадош 2021, с. 235].

такый им / ги побiтый; стоiт / ги забóпáный; кричiт / йак оглашéнный; шчос' такый биў / ги погинáдженый; такый тучный приийóў / ги пòпұхлый; хóдит^o / ги насолéный 'неспокойно, не знаходячи «собі міста»; щоб дізнатися, вислідити, де несеться потайно курка, їй зад-анус присолювали, вона йшла в своє гніздо нестися'; *слўхай!*

пòстудiўс'а та йак кáшле / ги гиртикáшный; ходiли лáпайўчи ў потéмку / ги с'л'iни; ут'iкат ги коли / йак коли (пор. угор. *mintha* = як якщо) *дiкый; спит / ги ўбитый; спит / ги мертвiый*.

Цінний матеріал для дослідників історії мови становлять порівняльні звороти, у яких лексема зафіксована тільки в порівнянні, тобто за межами порівняння вона не вживається. В обстеженій частині картотеки виявлено три варіанти порівняльних зворотів із словом *вагáнка*: *чéрево / ги вагáнка; наiс'ц' с'а так / шчо такый кил'ўх / ги вагáнка; наiўс'а так / шчо такый кил'ўх / ги вагáнка*. Останній запис датований 1957 р., у дужках примітка: *зафиксовано тільки в цьому порівнянні*. Далі покликання на «Словарь української мови» за ред. Б. Грінченка: Пор. Вагані продолговатая деревянная миса, род небольшого корытца для пищи (далі – цитата з «Енеїди» Котлярев.) Гр. I, 121.

До порівняльного звороту *чóрный / ги джук (джук)* додано коментар: *апелятив тільки в порівнянні і наведено фразему ни доган'ай Джук^o Барн'и / бо ўбáсте ў йарми* (клички волів).

Помітне місце в картотеці посідають фіксації власних назв у говірці с. Довге. Чимало антропонімів функціонують у складі вузьколокальних порівняльних зворотів, у яких знайшли відображення регіональні особливості побуту, звичаїв, обрядодій, родинних стосунків. Як порівняльні компоненти зафіксовані такі антропоніми в говірці с. Довге – прізвищева назва *ушорiли / ги Свистакый мáт'ip' сòби*; ім'я (*òвўн рóслый (= восокый) такый / ги Васiл'*; *хóдит / ги Рáйна (райна); такый / ги Тáц'а (тац'а)* 'дуже мокрий (зокрема від дощу)'; *хóдит мóкра / ги Тáц'а*; ім'я з прізвищем або прізвиськом батька (або чоловіка) у формі присвійного прикметника (*такый йаг / ги пiрiта* 'червонощокий' = *йак (ги) Марiка Рушчакóва*); прізвисько (?) (*хóд'ад^m / ги Бакўк тай Мáришка; йа ги тот Питáй шчо син'áк на гóлвi маў* (= був причиною постійної турботи); *та ги Питилкán'а имiт с'а за двир'и та держитс'а та фурт кáже ош н'iкóли йўў; такый с'а д'итвáк удáў / ги Дрўст / ачий им с'а на н'ого (Дрóзда) нанiкала* 'вважається забобонно, що не треба пильно дивитися, захоплюватися вагітній жінці ким-небудь, бо дитина буде подібна до нього або мати його характер'.

Порівняльних зворотів із топонімами назвами менше, наприклад: *ци прóстый ми прóд'ил? такый / ги на Пóл'ану пун'*.

У структурі досліджуваних порівнянь є прямі й опосередковані лексичні запозичення: угорські (*перебiрат^o / ги кóўдош у náлиц'ax; такый д'итвáк / ги пукан'тўў; такый / ги цóлшток; такóйе / ги тiнта вино*), румунські (*такóйе / йаг' гáргáн; вéл'ли с'а / ги гáргáне*). Найбільше іншомовних компонентів у позиції об'єкта порівняння – запозичення з угорської мови. Низка порівняльних зворотів супроводжується перекладом-відповідником з угорської, румунської, сербської, хорватської, чеської, словацької мов із покликанням на етимологічні, тлумачні, перекладні словники, наприклад: *йа гóлóден / ги вóўк*, пор. уг. *olyan éhes vagyak mint egy farkas*; *дурный / йаг дbи́н'а*, угор. *buta mint a tők*; *л'iзе / ги вош*, пор. *mácsik, mint a tetű*; *сокотi та ги бчи*

ў *гдлбві*, пор. срб. Пазити као очи у глави; *такый / йак чортво око!* пор. хорват. *djavoľje oko*.

Порівняльні звороти містять не лише архаїчну, рідковживану лексику, а й архаїчні граматичні форми української мови: закінчення *-e* в іменниках у формі називного і знахідного відмінків множини (*так оты свін'і реву́т / ги по́гане*; *чїни / обы лишé ни так' / ги л'уде*; *вёл'ли с'а / ги гáргане*; *йак паскúnно кл'ане / шчо stráшно слúхати / ги цїгáне*; *ган'биц'ц'а / ги кобы́ла / кой сáне звэрне*); закінчення *-ix* в іменниках у формі місцевого відмінка множини (*та ги ў катún'ix*; *чóртом / у зубіх' бим го носіла / ги мьц'ка пóт'а*); закінчення *-и* в іменниках жіночого роду першої відміни у формі давального відмінка однини (*так бы ти с'а повелó / ги кúрици помелó*); закінчення *-оў* в іменниках твердої групи жіночого роду у формі орудного відмінка однини (*шчóс' там набáбраў / та ги кúриц'а лáбдó*; *л'ізе гóрі ним / ги гóрі страпáчкóў*); закінчення *-иў* в іменниках м'якої групи жіночого роду у формі орудного відмінка однини (*так тóббóў / ги бóулиў удáр'у*; *мáхат' / ги пúп кад'ілнициў*); закінчення *-и* в іменниках жіночого роду у формі місцевого відмінка однини (*шчо хóдиши / ги на саўты́ри / бїгайучи*; *такá будéши ц'ул'óвана / йак у цéркви*; *такый там вáвóр (гóмóт) / ги ў бóужни*; *студенó / ги ў псáрни*); закінчення *-e* в іменниках чоловічого роду у формі родового відмінка однини (*тогó чóлбвіка так с'а трéба боáти / ги ўгнé*; закінчення *-ом* в іменниках першої відміни у формі орудного відмінка однини (*рóбит тóббóў жонá / ги слугóм*), закінчення *-ом* в іменниках середнього роду у формі орудного відмінка однини (*бл'увáў такóйе / ги букáт'ом*); закінчення *-ох* у множинних іменниках у формі місцевого відмінка (*сидит' / ги чорт на грóшох*), дієслівні форми (*там такі / ги три мóгут густі*).

Стилістичні ремарки, які є при окремих порівняльних зворотах, вказують на особливості їх функціонування в мовленні: *такый дбўгий / ги «помілуй н'а Боже»* (псалом 50, *жарт.*); *шчóс' там набáбраў* 'написав' (*зневажл.*) *та ги кúриц'а лáбдó! ты ўсе такóйе хóдижé* *ги с'л'іпкó* (= сліпий, *емоц.*); *удалос'а / ги Мїцин токán* (*жарт.*);

упірац' ц'а / ги кúт на ледó (*жарт.*); *сидит' / ги чорт на грóшох* 'пильно стереже і под.' (*негат.*)

Порівняльні звороти посилюють експресію погроз, лайок, прокльонів, *жартів*: *обы т'а с'а так иміло / ги ймн'а ти*; *зарас ти гóлову / ги шпáкови прїрву*; *так бы ти с'а повелó / ги кúрици помелó*; *ўтпáў бы ти йазык / ги з дьін'і хвóст*; *пуклá бис' / ги дьін'а туріц'ка*; *обы йўў очи тоўды усхли / йак Чорнойе мóре*; *кид'м' тóббóў вэржу та такый будéши пуд нéбом малін'кый ги иглá шустір'с'ка*; *так тóббóў / ги бóулиў удáр'у / шчо роздришинес'с'а / ги бұл'а*; *такá будéши ц'ул'óвана / йак у цéркви*; *так' йим бóду кл'асті / шчо ни розгаздуўц'ц'а та ги болот'анá жáба*.

Обстежені порівняльні звороти характеризуються структурною різноманітністю і варіантністю. В одних перший компонент називає властивість чи якість особи або предмета (*такый / ги Бидіўл'а*; *йа такый / ги пúпуд зе'мл'у хóжу*; *розмéтана пóс'ц'іл' / ги бóллїх*; *такá / ги óпас'ц'*; *отó такá удовиц'а ги пúздрало усе надóта*; *жонá такóйе / ги рóстрáс*; *отó такбе зараз / ги жидўс'кое скóро*), в інших, – порівняльний компонент розкриває зміст, конкретизує дію, стан або процес (*зарас ти гóлову / ги шпáкови прїрву*; *та ги ў катún'ix*; *шчо хóдиши / ги на саўты́ри / бїгайучи*; *тургїны рóстúт / ги з воды́*; *идúт / ги на сóлишче*; *так вїжу / ги крóз'і сїто*; *ходиши*, *ги пýндр'а*; *сидиши / ги ваўц'ір*; *ничúти го / говоріў / ги спуд зимл'ї*; *учині так' / йаг' Бўх приказаў*).

Висновки. Картотека Василя Німчука – багатолітня праця вченого, спрямована на перспективу укласти словник рідної говірки. Це пам'ятка духовних цінностей, яка закарбувала в мовних скарбах ментальний код кількох поколінь закарпатського села. Порівняльні звороти, які становлять відчутний у кількісному і структурно-функціональному аспектах компонент картотеки, містять цінний матеріал для досліджень із діалектології, історії мови, ономастики, лінгвокультурології. Важливо ретельно виявити порівняння в інших фрагментах словникових матеріалів В. В. Німчука, належним чином опрацювати й підготувати до друку.

Література

1. Бондар О.І. Розвиток українського діалектного словникарства на початку ХХІ ст. *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія*: Леонідові Сидоровичу Паламарчукові. Київ: КММ, 2012. С. 171–176.
2. Галас А. Компаративізм з антропонімічними компонентами у закарпатському говорі. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Вип. 1 (45). На пошану Кирила Йосиповича Галаса (до 100-річчя з дня народження). Ужгород, 2021. С. 157–164.
3. Галас А. Порівняльні конструкції в закарпатських говірках. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (збірник наукових праць). Вип. 24. Ужгород, 2019. С. 25–33.
4. Галас А. Угорські запозичення в закарпатських народних порівняннях. *Україністика в Угорщині та поза її межами II*. Матеріали міжн. наук. конференції. Будапешт: Printrix nyomda és grafikai stúdió, 2022. С. 47–59.
5. Грицак М.А. Матеріали до Словника українських говірок Закарпатської області. Вип. 1: А–Б. За ред. П. Ю. Гриценка. Київ: КММ, 2017. 380 с.
6. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Київ: Наукова думка, 1982–2012.
7. Німчук В.В. Актуальні проблеми вивчення українсько-південнослов'янських лексичних паралелей. *Науково-технічна революція і сучасні процеси розвитку лексики української народно-розмовної мови*: Тези доповідей Республіканської конференції (Ужгород, листопад 1989 р.). Ужгород, 1989. С. 103–105.

8. Німчук В. «Кодифікувати» нові літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! *Українська мова*. 2013. № 3. С. 3–26.
9. Німчук В. Проблема карпатоукраїнсько-південнослов'янських лексичних паралелей і збігів. *Українська мова*. 2003. № 3–4. С. 18–31.
10. Німчук В. Про сучасну українську тлумачну лексикографію. *Українська мова*. 2012. № 3. С. 3–30.
11. Пискач О. Фраземи в структурі діалектних словників українських говірок Закарпаття: стан і перспективи дослідження. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Вип. 2 (44). 2020. С. 262–268.
12. Рябець Л.В. Український діалектний словник сьогодні: особливості побудови і проблеми укладання. *Українська мова*. 2019. № 1. С. 71–86.
13. Рябець Л. У пошуках повноти діалектного словника: ілюстрація. *Лінгвістика: збірник наукових праць*. 2021. № 1 (43). С. 27–37. URL: <http://ling.luguniv.edu.ua/index.php/ling/article/view/75/79>
14. Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. 2-е видання, змінене і доповнене. Ужгород, 2021. 598 с.
15. Сабадош І. Українська лексика в просторі і часі: Збірник праць. Ужгородський національний університет. Ужгород, 2015. 688 с.
16. Харьковська О. Компаративні фраземи з анімалістичними компонентами в українських говірках Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Вип. 2 (48). 2022. С. 190–196.
17. Харьковська О. Народні порівняння у Словнику закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району І. Сабадоша. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Вип. 1 (43). 2020. С. 271–276.
18. Чучка П. Прізвиська закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704 + XLVIII.
19. Шкурко Г. Назви традиційного транспорту та комунікацій у складі компаративних фразем в українських говорах Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Вип. 2 (44). 2020. С. 379–384.
20. Bunganič P. Slovensko-ukrajinský slovník. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985. 674 s.
21. Trávníček F. Slovník jazyka českého. Praha, 1952. 1801 s.
22. Udvari I. Magyar-ukrán szótár. I. (A–Ly). Nyíregyháza, 2005; II. (M–Zs). Nyíregyháza, 2005. Удвари І. Угорсько-український словник. I. (A–Ly). Ніредьгаза, 2005; II. (M–Zs). Ніредьгаза, 2006.

References

1. Bondar O.I. (2012) Rozvytok ukraïnskoho dialektneho slovnýkarstva na pochatku XXI st. [The development of Ukrainian dialect vocabulary at the beginning of the 21st century]. *Ukrainska i slovianska tлумachna ta perekladna leksykohrafiia*: Leonidovi Sydorovychu Palamarchukovi. Kyiv: KMM. S. 171–176 [in Ukrainian].
2. Halas A. (2021) Komparatyvizmy z antroponimnymi komponentamy u zakarpatskomu hovori [Comparativisms with anthroponymic components in the Transcarpathian dialect]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Serii: Filolohiia. Vyp. 1 (45). Na poshanu Kyryla Yosypovycha Halasa (do 100-richchia z dnia narodzhennia). Uzhhorod. S. 157–164 [in Ukrainian].
3. Halas A. (2019) Porivniální konstruksii v zakarpatskykh hovirkakh [Comparative constructions in Transcarpathian dialects]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva* (zbirnyk naukovykh prats). Vyp. 24. Uzhhorod. S. 25–33 [in Ukrainian].
4. Halas A. (2022) Uhorski zapozychennia v zakarpatskykh narodnykh porivnianniakh [Hungarian borrowings in the Transcarpathian national comparisons]. *Ukrainistyka v Uhorschyni ta poza yii mezhamy II*. Materialy mizhn. nauk. konferentsii. Budapesht: Printpix nyomda és grafikai stúdió. S. 47–59 [in Ukrainian].
5. Hrytsak M.A. (2017) Materialy do Slovnýka ukraïnskykh hovirok Zakarpatskoi oblasti [Materials for the Dictionary of Ukrainian idioms of the Transcarpathian region]. Vyp. 1: A–B. Za red. P. Yu. Hrytsenka. Kyiv: KMM. 380 s. [in Ukrainian].
6. Etymolohichnyi slovnýk ukraïnskoi movy (1982–2012) [Etymological dictionary of the Ukrainian language]: V 7 t. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
7. Nimchuk V.V. (1989) Aktualni problemy vyvchennia ukraïnsko-pivdenoslovianskykh leksychnykh paralelei [Actual problems of studying Ukrainian and South Slavic lexical parallels]. *Naukovo-tekhnichna revoliutsiia i suchasni protsesy rozvytku leksyky ukraïnskoi narodno-rozmovnoi movy*: Tezy dopovidei Respublikanskoï konferentsii (Uzhhorod, lystopad 1989 r.). Uzhhorod, 1989. S. 103–105 [in Ukrainian].
8. Nimchuk V. (2013) «Kodyfikuvaty» novi literaturni movy? Zberehty i zakhystyty ukraïnski hovory! [«To codify» new literary languages? Save and protect the Ukrainian dialects]. *Ukrainska mova*. № 3. S. 3–26 [in Ukrainian].
9. Nimchuk V. (2003) Problema karpatoukraïnsko-pivdenoslovianskykh leksychnykh paralelei i zbihiv [The problem of Carpathian Ukrainian and South Slavic lexical parallels and coincidences]. *Ukrainska mova*. № 3–4. S. 18–31 [in Ukrainian].
10. Nimchuk V. (2012) Pro suchasnu ukraïnsku tлумachnu leksykohrafiu [About modern Ukrainian explanatory lexicography]. *Ukrainska mova*. 2012. № 3. S. 3–30 [in Ukrainian].

11. Pyskach O. (2020) Frazemy v strukturі dialektnykh slovnykiv ukrainskykh hovirok Zakarpattia: stan i perspektyvy doslidzhennia [Phraseologisms in the structure of dialect dictionaries of Ukrainian Transcarpathian Dialects: state and prospects of research]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Serii: Filolohiia. Vyp. 2 (44). 2020. S. 262–268 [in Ukrainian].
12. Riabets L.V. (2019) Ukrainskyi dialektnyi slovnyk sohodni: osoblyvosti pobudovy i problemy ukladannia [Ukrainian dialect dictionary today: features of construction and compilation problems]. *Ukrainska mova*. 2019. № 1. S. 71–86 [in Ukrainian].
13. Riabets L. (2021) U poshukakh povnoty dialektnoho slovnyka: iliustratsiia [In search of the completeness of the dialect dictionary: an illustration]. *Linhvistyka: zbirnyk naukovykh prats*. 2021. № 1 (43). S. 27–37. URL: <http://ling.luguniv.edu.ua/index.php/ling/article/view/75/79> [in Ukrainian].
14. Sabadosh I.V. (2021) Slovnyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu [Dictionary of the Transcarpathian dialect of the village of Sokyrnytsia, Khust district]. 2-e vydannia, zminene i dopovnene. Uzhhorod, 2021. 598 s. [in Ukrainian].
15. Sabadosh I. (2015) Ukrainska leksyka v prostori i chasi [Ukrainian vocabulary in space and time]: Zbirnyk prats. Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet. Uzhhorod, 2015. 688 s. [in Ukrainian].
16. Kharkivska O. (2022) Komparatyvni frazemy z animalistychnymy komponentamy v ukrainskykh hovirkakh Zakarpattia [Comparative phrases with animalistic components in the Ukrainian dialects of Transcarpathia]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Serii: Filolohiia. Vyp. 2 (48). S. 190–196 [in Ukrainian].
17. Kharkivska O. (2020) Narodni porivniannia u Slovnyku zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu I. Sabadosha [Folk comparisons in I. Sabadosh's dictionary of the Transcarpathian patois of the Sokyrnytsia village in the Khust district]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Serii: Filolohiia. Vyp. 1 (43). S. 271–276 [in Ukrainian].
18. Chuchka P. (2005) Prizvyshcha zakarpatskykh ukrainsiv [Surnames of Transcarpathian Ukrainians]: Istoryko-etymolohichni slovnyk. Lviv: Svit. 704+XLVIII s. [in Ukrainian].
19. Shkurko H. (2020) Nazvy tradytsiinoho transportu ta komunikatsii u skladi komparatyvnykh frazem v ukrainskykh hovorakh Zakarpattia [Names of traditional transport and communications as a part of comparative phrases in the Ukrainian Transcarpathian dialects]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Serii: Filolohiia. Vyp. 2 (44). S. 379–384 [in Ukrainian].

COMPARATIVE PHRASES IN V.V. NIMCHUK'S MANUSCRIPT FILE: STRUCTURAL AND SEMANTIC ASPECT

Abstract. In the article, for the first time, a structural and semantic description of comparative phrases in the dictionary card file of the outstanding scientist-linguist Vasyl Vasyliovych Nimchuk is carried out. The card file, prepared by V.V. Nimchuk, is a unique collection of linguistic treasures of the rich and colorful Upper Nadborzhava speech, which is distinguished by specific lexical, phonetic, word-forming, and grammatical features. In addition to the actual lexical material, lexicographically represented with varying degrees of completeness, the file contains a significant number of dialect phrases and pemyes, names of concepts of material culture (sometimes with pictures), rituals, customs, beliefs, regional onomastic material, folklore records, samples of dialect narrative, etc. The study was carried out on the material of the processed fragment of the card file, from which about 700 (with variants) comparative phrases were selected. The method of representation of comparative phrases in the dictionary file is described. The specifics of the conjunctions used to join the comparative component are determined. Commonly used comparative phrases codified in the literary language and known in other Ukrainian dialects (comparative phrases) are recorded in the card index. For the first time, a significant fragment of the register of colorful, regional comparative phrases is introduced into scientific circulation.

Since the core of the comparisons consists of images of the animal and plant world, time concepts, traditional peasant life, production activities, mythology, beliefs, stereotypes of human behavior, socio-economic concepts, etc., this determines the semantic principle of presenting comparative phrases. Groups of comparative phrases are identified, the objects of comparison in which are words that concentrate the main figurative and expressive content of the comparison: names of domestic animals and birds, names of predatory animals and rodents, names of birds and related concepts, names of insects, names of reptiles, amphibians and fish, names of agricultural crops, names of food products, dishes, drinks, names of persons, somatisms, names of household items, production, work tools, fabrics, clothes, shoes and their parts, materials, transport, names of trees, plants, fruits, varieties, mushrooms, names of natural phenomena, temporal and spatial concepts, substances, names of buildings, objects, structures, localities, names of musical instruments, names of mythical creatures, names of financial concepts, substantive adjectives – figurative characteristics of a person.

Conclusions have been made about the importance of a thorough study of the comparative phrases recorded in V.V. Nimchuk's dictionary materials for research in dialectology, language history, onomastics, and linguistic and cultural studies.

Keywords: dialect lexicography, comparative phrase, Transcarpathian dialect, Vasyl Nimchuk, dictionary index.

© Галас А., 2023 р.

Алла Галас – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; alla.halas@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-9867-4614>

Alla Halas – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department of Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; alla.halas@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-9867-4614>.